

HEINER MÜLLERS EEUWIGE SLAGVELDEN

Gergard Fischer (ed.), *Heiner Müller. ConTEXT and History*, Tübingen, Stauffenburg Verlag, 1995, 273 p.

Tijdens de zomer van '94 verzamelen zich een dertigtal academici voor een symposium over het werk van Heiner Müller. Plaats van gebeuren is Sydney, Australië. Hoofdzakelijk Amerikaanse germanisten buigen zich over het werk van deze Centraal-Europese schrijver die zijn oeuvre voedt met thema's als revolutie, communisme, Duitse geschiedenis, enz. Deze antipodische benadering van Heiner Müller brengt een interessante verschuiving teweeg: de grotere afstand laat meer spanning toe, meer kritiek ook, en hier en daar ook nieuwe visies. Gezien Müllers eigen voorkeur voor dit soort contrasten (b.v. zijn samenwerking met de Texaan Bob Wilson), zou hij voor deze Australische inking op zijn werk beslist wel te vinden zijn.

De meest opmerkelijke bijdrage in dit verband is een bericht van samensteller Gergard Fischer over het Mudrooroo/Müller project. De Australische aboriginal auteur Mudrooroo herlas *Der Auftrag* en schreef er een eigen stuk rond dat werd gespeeld door een aboriginal theatergroep. De positie van *Der Auftrag* als stuk-in-een-stuk brengt, in de context van de ontvoogding en bewustwording van de aboriginals in Australië, een intens netwerk van spanningsrelaties aan het licht: begrippen als kolonialisme, culturele identiteit en revolutie laden zich op met de slagkracht van een nieuwe politieke agenda. Maar deze agenda is ook niet vrij van kritiek: in Mudrooroo's lezing wordt b.v. duidelijk hoe Sasportas (de zwarte revolutionair in *Der Auftrag*) door Müller ingekleurd is met het clichébeeld van de 'négritude'; of hoe Müllers hoop op de derde wereld als nieuwe moederschoot voor de revolutie berust op een idealistische constructie. Evenmin deelt hij Müllers fatalistische kijk op het bloedrode rad van de geschiedenis. En is hij ook al niet te spreken over Müllers zeer masculiene blik op vrouwen in dit stuk. Kortom, deze aboriginal-interpretatie leest als een cultuurschok die nieuwe energie vrijmaakt in dit reeds zeer condense stuk.

Deze conservatieve plek in Müllers oeuvre wordt trouwens bevestigd in een ander opstel (Richard Herzinger). Ook hij toont aan dat Müllers visie op de mobiliteit en het vitalisme van de Derde Wereld past in een Duitse conservatieve traditie van romantiek over Spengler tot Heidegger. Deze in vele latere interviews en essays uitgesproken nexus in Müllers politieke visie (nl. de verwachting dat de Derde Wereld weerstand zal bieden tegen het westen, de consumptie, de ratio, de status quo, enz.) wordt hier ontmanteld als een weigering om met de realiteit - in casu het eengemaakte Duitsland- in het reine te komen.

Zeker na Müllers laatste stuk *Germania III Gespenster am toten Mann* dat hier jammer genoeg nog niet besproken kon worden, weten we dat Müllers oeuvre essentieel geworteld is in de Duitse geschiedenis en de hoop en desillusie van een nieuwe politieke entiteit. Het is een verademing in veel van deze opstellen iets te lezen over de beginperiode, waarin Müller nog geloofde in het model van Majakovski: een avant-gardistisch kunstenaar die zelfs door Stalin werd geprezen. Müller probeerde die kritische positie ook in de DDR te verwerven, maar met een minder gelukkig resultaat. De contextuele behandeling van de vroege stukken, en dan denk ik vooral aan Helen Fehervary's vergelijkende analyse van Müller en Anna Seghers, legt de contradicties van het werken in deze enge kritische ruimte bloot. Maar niet alleen de beginperiode is aanwezig in dit boek, ook de invloed die Müller doet gelden op nieuwe generaties schrijvers in de ex-DDR komt aan bod. Meteen wordt duidelijk welke canon-positie Müller inmiddels verworven heeft: die van klassieke post-modernist met alle macht en aanzien die daaraan kleven, maar ook met het gevaar van wat in het Duits zo treffend "durchschlagende Wirkungslosigkeit" genoemd wordt. Is het een teken aan de wand dat nogal wat opstellen comparatistisch ingaan op Anna Seghers, Ezra Pound, de Prenzlauer Berg-dichters, Bob Wilson, Majakovski? En dat andere wetenschappers vooral interesse hebben voor Müllers interviews en autobiografie? Natuurlijk, Müllers tekstbegrip geeft aanleiding tot dit soort opstapjes, maar soms lijkt het ook alsof Müllers oeuvre zelf op de achtergrond geraakt is en enkel de aanleiding vormt voor intertekstuele analysekunsten.

Dat na alle intussen verschenen monografieën, het werk nog rijk genoeg is voor nieuwe interpretaties, bewijst Hans-Thies Lehmann met een tekst over de spookgestalten bij Müller. De concentratie op deze figuur laat zien hoezeer Müllers oeuvre door fantomen en geesten bezocht wordt. Niet om een bovennatuurlijke wereld uit te beelden, maar om de kelderstank van het onverwerkte verleden zichtbaar te maken. Het verleden hangt als een last om onze nek, aanleiding voor Lehmann om het ook even te hebben over het 'gewicht' in de teksten. En met de spoken als handgreep, stapt hij moeiteloos over naar het begrip van de tijd en Müllers uitnodiging om het spook van de toekomst een plaats te geven.

Ook Anke Gleber slaagt erin om vrij complexe begrippen als 'geschiedenis' en 'ruimte' te aarden in Müllers metaforiek. Müllers complete desinteresse voor ruimtelijke setting (hij gebruikt nagenoeg geen of zeer onmogelijke regieteksten) wordt gecompenseerd door een zeer spatiale beeldspraak. Gleber plukt daaruit enkele ingrediënten (het flaneren, de straat, de pub) om in een isotopische verdichting uiteindelijk uit te komen bij het centrale ruimtelijke beeld: het slagveld. Het oorlogsveld is het ruimtelijke beeld waarin alle spanningen en contrasten zich ballen tot de paradoxale waarheid waarmee Müller ons wil confronteren. *Krieg ohne*

Schlacht is ook de titel van Müllers autobiografie, en het is meteen een program-maverklaring waarmee Müller zich door middel van theater verzet tegen de status quo van de wereld.

Nog een verdienste van dit boek is dat het vrij veel plaats inruimt voor commentaar op Müllers poëzie. Lang beschouwde men dit genre enkel als een oefening op het dramatische werk. Zeker de laatste tien jaar, wanneer Müller op de ingrijpende politieke veranderingen enkel nog in gedichten kan reageren, is duidelijk geworden hoe vitaal ook het poëtische werk is. De lectuur van de vijf teksten over Müllers poëzie laat de transformatie zien van de "anti-Rilke" (Jonathan Kalb) naar de dichter van de stagnatie, die zich vol walging terugtrekt uit het heden om zich enkel nog tot de doden te richten (Horst Domdey). Niet toevallig worden zijn gedichten bevolkt door figuren die slechts hortend kunnen stappen: ze symboliseren de weigering van Müller om mee te lopen in de maalstroom van de politiek en achterop te hinken als herinnering aan een andere utopie (Gerrit-Jan Berendse).

Het is vreemd om dit boek te lezen in de achteruitkijkspiegel van Müllers dood. Nog in de inleiding vraagt de samensteller zich af hoe het nu verder moet met Müllers oeuvre. Hij geeft hem zelfs enkele wenken om het tijdperk van het eengemaakte Duitsland te overleven. Met Müller verdwijnt een auteur die vanuit zijn ervaring met het fascisme en het communisme kon berichten over de scheuren in de Europese geschiedenis. Dat zijn werk ook na het verdwijnen van die tijdperken nog leesbaar is, bewijst deze bundel opstellen. Dat zijn spoor nog niet uitgeput is, eveneens: zo zijn b.v. nog vele gedichten aan de aandacht ontsnapt. En dat Heiner Müller net als Brecht ook een zeer belangrijke theatermaker was (als regisseur en als directeur van het Berliner Ensemble) hebben ze in Sydney en elders blijkbaar nog niet geweten.

Luk VAN DEN DRIES